

NAŠ GLAZBENI ŽIVOT

VLADIMIR DUMBOVIĆ

Muka po Luki K. Pendereckog

U Zagrebu je 26. II 1969. izvela Zagrebačka filharmonija, uz sudjelovanje mješovitog i dječjeg zbora RTV Beograd oratorij »Muka po Luki« koji je na latinski tekst 1965. skladao suvremeni poljski glazbenik Krzysztof Penderecki pod naslovom »Passio et mors Domini nostri Jesu Christi secundum Lucam«.

Krzysztof Penderecki rodio se 1933. u Krakovu, gdje je 1958. diplomirao muzičku akademiju. Ubrzo zatim postaje suradnikom u eksperimentalnom studiju za konkretnu muziku poljskog radija.

U početku se ugledao u A. Weberna i P. Bouleza, pobornike dodekafonije. No Penderecki se naskoro osamostaljuje i stvara svoj osobni, novi, gotovo revolucionaran glazbeni stil i novi zvučni svijet prema vlastitoj intuiciji. On kida s tradicionalnom glazbom, kojoj je jedna od osnova da se u fenomenu zvuka ton razlikuje od šuma, odnosno: on ne poznaje razgraničenje na ton i na šum. Penderecki proširuje zvukovne mogućnosti glazbenih instrumenata. To doduše nije nešto posve novo, jer to su radili već i stari majstori, no ono uvodi nova sredstva izražavanja, npr. udaranje po gudačkim instrumentima, čime ih pretvara u neku vrstu udaraljki.

Pendereckog karakterizira vrtoglavi uspon na stvaralačkom polju. Tek što se pojavio u glazbenoj javnosti, privukao je veliku pažnju, pa su o njemu napisane već mnogobrojne studije, štoviše i djela. Doduše, mišljenja se o njemu razilaze, što uopće karakterizira suvremenu glazbu. No ostaje činjenica da Penderecki odmah na početku svog javnog glazbenog rada izbija među vrhunske glazbenike sadašnjice, odmah stječe priznanja na međunarodnom planu, štoviše — ubraja se među klasike suvremene glazbe. Na Internacionalnoj tribini skladatelja UNESCO, u Parizu 1961, dobiva prvu nagradu za »Trenos«, posvećenu »žrtvama Hirošime«.

Da nabrojimo neka značajnija njegova djela: Anaklasis (1960), Polymorphia (1961), Dimenzije vremena i tišine (1961), Fluorescences (1962), De natura sonoris (1966).

Penderecki se u traženju oblika glazbenog izražavanja služi manje poznatom, bolje reći dosad neobičajenom upotrebom glazbenih instrumenata i ljudskog glasa, što primjenjuje u svojoj »Muci«, o čemu će biti kasnije govora. Već smo spomenuli da gudačke instrumente upotrebljava kao udaralj-

ke. Služi se dostignućima konkretne i elektronske glazbe. Unosi šumove, a također i tongenerator, npr. magnetofonsku vrpču u »Kanon« (1962). Penderecki upotrebljava Tontraube (njem. Traube = grozd): grozd tonova koji dobivamo kada podlakticom pritisnemo po klavijaturi da istodobno zazvuče svi polutonovi (kao jaka disonanca). Ovo i ovome slično doprinosi, odnosno pojačava sugestivnost njegova glazbenog izraza. Da ove svoje zvučkovne specifičnosti prenese na notni papir, on se služi grafičkim zapisima.

Radi zaokružene cjeline, spomenimo još da se Penderecki ogledao i na drugim poljima glazbene djelatnosti. On daje filmsku i scensku glazbu, a u novije vrijeme radi i na opernoj glazbi. Jednom riječju: on je svestran glazbenik.

Posebno mjesto u njegovu glazbenom opusu čine vokalno-instrumentalne skladbe u obliku oratorija. On piše »Davidove psalme« za mješoviti zbor, dva klavira i udaraljke (1958), »Stabat mater« za tri mješovita zbora (1963), »Muku po Luki« (1965), koja mu je donijela svjetsku slavu, i »Dies irae« (1967).

Posebno trebamo istaći njegov »Stabat mater« (Stala majka pod raspećem), jer je ta skladba bila ishodište za njegovu Muku, i nju je u cijelosti uvrstio u svoju Muku kao 22. stavak.

»Muku po Luki« možemo kratko definirati: religiozna tema u avangardnom glazbenom izrazu. Penderecki uzima jednu staru crkvenu temu, ali sve to prolazi kroz njegovu vlastitu reviziju.

Penderecki je svoju Muku skladao na latinski crkveni katolički tekst. Uz riječi Evanđelja dolaze odlomci iz rimskog misala, psalmi, kantici i dr. Ima elemenata gregorijanskog korala i poljskog glazbenog folklor (himna »Sveti Bože«).

Po uzoru na J. S. Bacha (1685 — 1750), i »Muka« Pendereckoga ima dva dijela:

muku Kristovu — smrtnu tjeskobu na Maslinskoj gori, hvatanje, zatajenje Petrovo, bičevanje i smrtnu presudu; i

umiranje na Kalvariji — križni put, razapinjanje, podrugivanje razapetom Kristu, riječi Kristove na križu i samu smrt.

Penderecki je Muku podijelio na 24 stavka. Donosimo naslove nekih značajnijih stavaka: O crux ave (1. stavak), Deus meus (3), Jerusalem, Jerusalem (6. tužaljka), Judica me Deus (9), Et bajulans sibi cruce (14), Ibi crucifixerunt eum (15), Dividentes vestimenta eius (17), Stabant autem iuxta cruce (21. — Razgovor s majkom i sv. Ivanom), već spomenuti 22. stavak »Stabat mater« te posljednji stavak: »In te Domine speravi«.

Muka po Luki ima dva sloja, što je

vidljivo već iz naslova stavaka. Prvi sloj obuhvaća napad na Krista — opću i obranu, smrtnu presudu i njezino izvršenje. To nalazi dramatično sugestivnu ilustraciju u orkestru i zborovima, i u tome se Muka po Luki približuje Honeggerovu oratoriju »Jeanne d'Arc na lomači« (1935). Kratko rečeno, glazba nas unosi u svijet ne samo patnje već osvete i zločina. Ovi dramatski prolomi praćeni su psalmodijom, pri čemu psalmi svojim refleksivnim i kontemplativnim karakterom vrše ulogu komentatora dramskog zbivanja te u njegov tok unose časovito smirenje. To je drugi glazbeni sloj Muke. Oba ova sloja međusobno se kompletiraju u jednu izražajnu cjelinu sa specifičnim pečatom umjetničke osobnosti skladatelja.

Penderecki sklada Muku po Luki na narudžbu zapadnonjemačkog radija povodom 700-godišnjice katedrale u Münsteru, gdje je »Muka« prvi put i izvedena, 30. III 1966. Izvedbi su među ostalima prisustvovali i visoki crkveni dostojanstvenici: papinski nuncij i tri biskupa. Već smo spomenuli da je izvedba odmah pobudila veliku pažnju. Njome je Penderecki učvrstio svoju svjetsku slavu, a da ne govorimo da je time pridonio snažnoj afirmaciji svoje zemlje u svijetu.

Mnogi postavljaju opravdano pitanje, kako to da se jedan moderni glazbenik avangardnog izraza, i to ovog desetljeća, inspirira starim liturgijskim tekstom?

Osnova za ovu njegovu zauzetost jest prije svega njegov osobni stav. Penderecki je sin poljskog naroda, naroda koji je u cjelini katolički. Katolička je crkva ostavila duboke tragove u mentalitetu i pojedinaca i cijelog naroda. Katolicizam je u poljskom narodu još danas važan faktor. I Pendereckom kao takvom nije bio stran crkveni (liturgijski) tekst. Već se u njegovim »Davidovim psalmima« (1958) očituje afinitet prema sadržaju takve vrste, koji će u »Muci po Luki« dobiti monumentalni oblik.

Nadalje, Penderecki je sin onog naroda koji je u posljednjem svjetskom ratu pretrpio neopisivo teška razaranja i užasna stradanja. Penderecki doživljava i proživljava taj rat u svojoj najranijoj mladosti, a to je doba čovječjeg razvoja kada doživljaji i dojmovi ostaju neizbrisivi, a ovo doba njegova života ispunile su strahovite ratne patnje njegova naroda. A Penderecki gleda tragediju svoga naroda i u daljnjoj prošlosti. Penderecki znade i za Hirošimu. Tada mu je bilo 13 godina. On u Oswięcincu i Hirošimi gleda Kalvariju čovječanstva. Penderecki se u traženju muzičke tematike sjeća tih Kalvarija čovječanstva i posiže za katoličkim liturgijskim tekstom na temu muke i smrti Kristove, jer mu se to činilo najprikladnijim da preko tog

sadržaja iznese patnje svoga naroda i stradanja cijelog čovječanstva. U svom »Trenosu« (1960) on iznosi istu humanističku crtu, koja će ovdje, u Muci po Luki, riječju i ljudskim glasom po primiti još sugestivniju snagu. Ove više etičke ideje prožimaju i njegov »Stabat mater«, da to potencirano iznese svega dvije godine kasnije u Muci po Luki. Stoga njegova Muka po Luki ima visoko humanu, općeljudsku, antiratnu tendenciju. Penderecki sklada »Muku« na latinski tekst da joj tako dadne međunarodni karakter, da tako svoje ideje digne iznad nacionalnih granica.

Kao jedna od daljnjih bitnih karakteristika Muke jest atonalnost. Da nešto nadopunimo! Spomenuli smo Tontraube (cluster — zvučni grozdovi), zatim neobičajni način upotrebe glazbenih instrumenata (lupanje po gudačkim instrumentima), nadalje čestu upotrebu udaraljki (ilustriranje grmljavine kod smrti Isusove). Da prijedemo na polje ljudskog glasa: razlomljene (odsječene) pjevne melodije, nova upotreba ljudskog glasa: šaputanje i mrmljanje, vrskanje i zviždanje, neartikulirano miješanje ljudskih glasova da se ilustrira nemir, žamor i komešanje ljudskih masa koje su se polarizirale za i protiv Krista. Tim novim oblicima Penderecki postiže uzbudljivu i izražajne efekte. Njima se osobito služi da ilustrira emocije masa i pojedinaca: krikove straha i strave, provale bijesa, mržnje i osvete kod protivnika Kristovih, podsmjehivanje razapetom Kristu i njegovo izdisanje na Križu. Ovakve zvukovne mase raznog intenziteta od pianisima do fortisima pobuđuju u slušatelja atmosferu punu napetosti i iščekivanja da će se dogoditi nešto strašno, a što dolazi do kulminacije u povicima: »Crucifige« — raspi ga (Barabi slobodu, a Kristu smrt!). Glazba nam ilustrira svu dramatiku do maksimuma.

Još je jedna specifičnost Muke po Luki: na dva mjesta ima kratki polifoni završetak (fugu). To je na kraju »Stabat mater« i na kraju čitavog djela (na kraju 24. stavka). U ta dva momenta čitav orkestar sa zborom zazvuči u svojoj punini poput toliko poznatih tonskih akorda iz Haendelovih oratorija.

Muka po Luki imala je toga dana, 26. II 1969, svoju prvu izvedbu u Zagrebu. Prije toga bila je izvedena u Beogradu i na prošlim Dubrovačkim ljetnim igrama. Prošle godine bila je izvedena u Varšavi u sklopu Varšavskih jeseni na jednodušni zahtjev publike morala je biti u cijelosti ponovljena. Svugdje je njezina izvedba bila glazbeni događaj godine.

* * *

Zagrebačka izvedba Muke K. Pendereckog bila je veliki glazbeni doživljaj. Nastupili su: **Zora Mojsilović, Lazar Ivkov, Tomislav Neralić, recitator Branko Pleša**, dječji zbor i mješoviti zbor RT Beograd i zagrebačka filharmonija. Dirigirao je **Borivoje Simić**.

Pregled glazbenog života u Zagrebu od 1. I do 31. III

4. siječnja — Prvi koncert u novoj kalendarskoj godini održala je zagrebačka umjetnica **Pavica Gvozdić**. Jedna od naših najrenomiranih klaviristica mlade generacije, Pavica Gvozdić obilježila je djelima **Bacha, Beethovena, Brahmsa i Schumanna** stjecanje visokog naziva magistra muzike.

6. siječnja — U koncertnoj dvorani »Istra« priredili su koncert **Zagrebački solisti**, povodom 15-godišnjice javnog nastupanja. U izvođenju djela starih majstora nastupili su članovi ansambla: **Dragutin Hrdok, Tonko Ninić, Branko Košir, Srećko Prašelj, Augustin Detić, Vilko Bačić, Ivica Mimohodek, Mladen Sedak, Zvonimir Pomykalo, Daniel Thune, Ivica Franjić** te **Andrija Potroško** u praiizvedbi KONCERTA ZA KONTRABAS **Borisa Papandopula**, napisanog posebno za ovu prigodu.

U veoma komornim okvirima obilježena je petnaesta obljetnica djelovanja ovog najrenomiranijeg ansambla komorne muzike u zemlji, ansambla koji je kao ni jedan drugi ime Zagreba pronio gotovo svim kulturnim središtima svijeta.

7. siječnja — U Muzeju grada priredio je koncert **Zagrebački kvartet** s djelima domaćih skladatelja: **Krste Odaka i Josipa Slavenskog**, u kojem je solističku dionicu izvodila naša istaknuta umjetnica **Nada Puttar-Gold**.

9. siječnja — U dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda priredeni je III društveni koncert ove sezone. Uz društveni orkestar HGZ, pod ravnanjem dirigenta **Igora Gjadrova**, nastupile su četiri mlade zagrebačke umjetnice: flautistica **Carmen Fuchs**, klaviristica **Ksenija Lukinić**, oboistica **Nevenka Veršić** i **Srećna Pavičić**, najbriljantnija solistica večeri. Slušali smo djela **Wolfganga Amadeusa Mozarta**. Istaknimo KONCERT ZA KLAVIR I ORKESTAR u d-molu sa **Srećnom Pavičić**.

10. siječnja — U Hrvatskom glazbenom zavodu gostovao je renomirani **Slovenski oktet**. Zastupljeni su bili **Jacobus Gallus Petelin, Mozart, Schubert, Reger, Dvoržak, Mokranjac, Lajovic, Vremšak, Papandopulo, Simić i Gotovac**, da bi program završili slovenskim narodnim i crnačkim duhovnim pjesmama, u kojima su bili i neusporedivo najbolji.

13. siječnja — U povodu stote godišnjice smrti velikog talijanskog skladatelja **Giocchina Rossinija** izvedena je uvertira operi **KRADLJIVA SVRAKA** i **STABAT MATER** za sole, zbor i orkestar. Uz zbor i orkestar Muzičke akademije nastupili su **Branika Beretovac, Dunja Vejzović, Josip Novosel i Franjo Petrušanec**. Posebno se isticao bas **Franjo Petrušanec**, koji je nedavno nagrađen na međunarodnom natječaju u Zenevi.

14. siječnja — Održan je prvi nastup novoosnovanog komornog sastava **Zagrebački gudački kvintet**. Ansambl tvore pretežno članovi Zagre-

bačkih solista: **Detić, Košir, Mimohodek i Potroško**, te **Fred Kiefer**. Zagrepčanima se novi kvintet predstavio djelima **Boccherinija, Rossinija i Schuberta**.

15. siječnja — Pred slušateljstvo je u Povijesnom muzeju Hrvatske izišao gudački kvartet »Pro Arte« u sastavu: **Dragutin Hrdok, Tonko Ninić, Miroslav Miletić i Željko Švaglič**. U idealnom ambijentu kvartet je izveo skladbe **Schuberta i Webera**, dok su kao gosti nastupili klarinetist **Giovanni Cavallin** i tenor **Josip Novosel** s tri pjesme **Cestija, Bassanija i Cimarose**.

17. siječnja — U koncertnoj dvorani »Istra« nastupila je Zagrebačka filharmonija, s klavirskim solistom **Aldom Ciccolinijem**. Nama već dobro poznati i dragi gost bio je ujedno i atrakcija večeri u **Rahmanjinovom KLAVIRSKOM KONCERTU**, koji je izvodio djelomice čak i pretemperamentno. Na programu nalazio se je još i **KONCERT ZA ORKESTAR Orazia Fiume** i **Bartokova** baletna muzika iz **ČUDESNOG MANDARINA**. Izvedbom je dirigirao **Milan Horvat**.

21. siječnja — Mlada sovjetska umjetnica **Marina Mdivani** predstavila se zagrebačkoj publici na koncertu Simfonijskog orkestra RTZ u dvorani »Istra«: Izvrsnom interpretacijom solističke dionice u II KONCERTU ZA KLAVIR I ORKESTAR u B-duru **Ludwiga van Beethovena** Marina Mdivani zaslužila je poželjna velik aplauz.

24. siječnja — Marina Mdivani nastupila je i u Hrvatskom glazbenom zavodu u okviru Internacionalnog majstorskog ciklusa. Na programu te klaviristica, koja nosi zlatnu medalju svjetskog natječaja mladih muzičkih umjetnika kao i Grand Prix Devetog natječaja Marguerite Long i Jacques Thibaud, nalazila su se djela **Scarlattija, Haydna Chopina, Kefalidija i Liszta**.

27. siječnja — Naš gost bio je proslavljeni sovjetski klavirist **Svjatoslav Richter**. U suradnji s Beogradskom filharmonijom i dirigentom **Živojinom Zdravkovićem** izveo je u koncertnoj dvorani »Istra« popularni **Griegov KLAVIRSKI KONCERT** u a-molu, pokazavši svojevrsnu genijalnost, mnogo temperamenta, no i malo nepotrebne teatralnosti.

Na istom koncertu slušali smo još **Honnegerovu III SIMFONIJU** i **SIMFONIJSKI TORZO** mlade beogradske skladateljke **Mirjane Živković**. »Simfonijski torzo« ujedno je bio prvi put izveden u Zagrebu.

29. siječnja — Gostovala je Slovenska filharmonija pod vodstvom **Sama Hubada**. Gost večeri bio je klavirist, Talijan iz Pariza — **Aldo Ciccolini**, koga smo već pozdravili i prošlog tjedna. Ovom prilikom Ciccolini je izvodio solističku dionicu II KONCERTA ZA KLAVIR I ORKESTAR u f-molu **Fredericka Chopina** i ponovno potvrdio svoje kvalitete: izvanrednu tehniku, muzikalnost i specifičan afinitet prema Chopinovoj glazbi.

Na programu su bila još dva djela: VI SIMFONIJA **Dmitrija Šostakoviča**, kao i praiizvedba KONCERTA ZA ORKESTAR suvremenog slovenskog skla-